

Narkolepsian representaatio viihteellisessä mediassa – harhaanjohtavana, koomisena ja vertauskuvallisena

Milla Jutila

Kandidaatintutkielma

Median, musiikin ja taiteen tutkimuksen tutkinto-ohjelma, mediatutkimus

Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Joulukuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Median, musiikin ja taiteen tutkimuksen tutkinto-ohjelma, mediatutkimus

Milla Jutila

Narkolepsian representaatio viihteellisessä mediassa – harhaanjohtavana, koomisena ja vertauskuvallisena

Sivumäärät: 26

Tarkastelen tässä tutkielmassa, miten narkolepsia representoidaan *Matkalla Idahoon* - elokuvassa ja *Simpsonit* -sarjan jaksossa. Teoriakehyksenä hyödynnän Stuart Hallin kulttuurisen representaation teoriaa, Richard Dyerin huomioita stereotyypeistä sekä Jerry Palmerin ja Susan Sontagin näkemyksiä sairauden humoristisesta ja vertauskuvallisesta käytöstä. Menetelmänä käytän representaatioanalyysiä ja aineiston lähilukua.

Tutkielmani osoittaa, että aineisto korostaa vain tiettyjä narkolepsian oireita harhaanjohtavasti ja yksinkertaistaen sairauden todellista oirekuvaa, käyttäen sitä myös humoristisena ja vertauskuvallisena tehokeinona. Tällaiset esitystavat voivat vahvistaa stereotyyppisiä käsityksiä ja ylläpitää virheellisiä oletuksia sairaudesta. Johtopäätöksenä korostan, että harvinaisten ja osin näkymättömien sairauksien representaatiot fiktiivisessä viihdemediassa eivät ole neutraaleja, vaan vaikuttavat aktiivisesti siihen, miten sairaudet ymmärretään ja millaisia merkityksiä ja oletuksia niihin yhdistetään.

Avainsanat: narkolepsia, unihäiriöt, representaatio, representaatioanalyysi, stereotypiat, huumori, vertauskuvat, metaforat

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Narkolepsiasta.....	4
1.2	Harvinaisen sairauden asema mediassa	5
1.3	Tutkimusongelmasta tutkimuskysymykseen	6
1.4	Aineistot ja tutkimusmenetelmä.....	7
2	Teoreettinen viitekehys ja käsitteet	8
2.1	Representaatio ja stereotypia	8
2.2	Huumori ja vertauskuvallisuus.....	8
3	Analyysi	10
3.1	Matkalla Idahoon (1991)	10
3.1.1	Alkupuolen kohtaukset	10
3.1.2	Loppupuolen kohtaukset	13
3.1.3	Media-aineisto	15
3.2	Simpsonit – Nainen Unesta (2015)	16
3.2.1	Media-aineisto	20
4	Päätelmät, yhteenveto ja jatkotutkimus	21
4.1	Jatkotutkimuksen tarve	22
	Lähdeluettelo	23

1 Johdanto

Vuonna 2025 julkaistussa *Lumikki*-elokuvassa (*Snow White*, USA 2025) on kohtaus, jossa yksi kääpiöistä (Viisas, engl. Doc, Jeremy Swift) kommentoi Uneliaan (engl. Sleepy, Andy Groteluschen) äkillistä säikähdyksestä johtuvaa nukahtamista ”narkoleptisena katapleksiana”. Vaikka elokuva on osoittanut pyrkimystä inklusiivisuuteen esimerkiksi Lumikin hahmon näyttelijävalinnassa ja herättänyt keskustelua kääpiöhahmojen toteutuksesta (James 2025), se on saanut kritiikkiä siitä, että Uneliaan hahmon niin sanottua narkoleptista käytöstä käsitellään elokuvassa humoristisesti (Project Sleep 2025). Tämä on osoitus siitä, miten narkolepsia usein esitetään viihteessä koomisessa valossa, ja toisaalta myös siitä, että narkolepsian ongelmallinen rooli mediassa on ilmiönä ajankohtainen ja vaatii tutkimusta.

1.1 Narkolepsiasta

Narkolepsia on unihäiriö, jossa unen ja valvetilan säätely on häiriintynyt välittäjäaine oreksiinin¹ puutoksen tai vähäisyyden vuoksi. Sen tyypillisimmät oireet ovat päiväaikainen väsymys, herkkä nukahtamistaipumus, yöunen katkonaisuus, unihalvaukset sekä nukahtamis- ja heräämisvaiheisiin liittyvät harha-aistimukset (hypnagogiset ja hypnopompiset hallusinaatiot) (Terveyskylä 2024). Narkolepsia luokitellaan kahteen tyyppiin, joista yleisempään ensimmäiseen tyyppiin oireena kuuluu myös katapleksia. Katapleksia² tarkoittaa lihasjänteyden äkillistä menettämistä voimakkaiden tunnetilojen, kuten esimerkiksi naurun, yhteydessä. Narkolepsian toinen tyyppi on harvinaisempi, ja siinä katapleksiaa ei esiinny. Keskeinen piirre narkolepsiassa ja monen sen oireen selittäjänä on REM-univaiheen korostuneisuus ja epätyypillisuus (Thorpy, Siegel & Dauvilliers 2024). Tästä syystä narkoleptikkojen unet ovat hyvin sisältörikkaita ja ne myös usein muistetaan normaalia paremmin.

Narkolepsia on krooninen ja elinikäinen sairaus, eikä siihen toistaiseksi ole parantavaa hoitoa. Oikein kohdennetun lääkityksen ja sopivien elämäntapavalintojen avulla sen kanssa voi kuitenkin elää hyvää ja normaalia elämää. Sairaus puhkeaa tavallisimmin nuoruusiän ja varhaisen aikuisuuden taitteessa. Se on myös suhteellisen harvinainen: suomalaisessa

¹ Oreksiinista käytetään myös nimitystä hypokretiini (Sarkanen 2024).

² Eri asia kuin katalepsia, joka tarkoittaa jännitysjäykkyytilää (Terveyskirjasto 2016).

väestössä sen esiintyvyys on arviolta noin 26 tapausta 100 000 ihmistä kohden (Partinen & Partinen 2021).

Tutkimuksissa on todettu, että narkolepsiaa sairastavat kokevat sen näkymättömänä sairautena (*invisible illness/disability*) (Culbertson & Bruck 2005, 2), koska sen oireet eivät ole ulkoisesti ja jatkuvasti havaittavissa. Narkoleptikko voi vaikuttaa ulospäin täysin terveeltä, mikä tekee sairaudesta vaikeasti tunnistettavan sekä arjessa että kulttuurisissa representaatioissa. Kundratin ja Nussbaumin (2003, 335) mukaan tällaiset näkymättömiksi luokitellut sairaudet tulevat muille näkyviksi usein vasta sairastavan oman kommunikoinnin myötä, mikä siirtää vastuun sairauden huomioiduksi tulemisesta yksilölle itselleen. Narkolepsiaan liittyy lisäksi tyypillisesti diagnostisia haasteita: se diagnosoidaan usein aluksi väärin, ja aikuisilla diagnosointiviive voi olla jopa kymmenen vuotta (Partinen et al. 2018). Tämä johtuu osittain siitä, että unihäiriöiden oireita voi olla vaikea tunnistaa, koska univaikeudet esiintyvät oireena niin monissa muissakin sairauksissa (Salo 2025).

1.2 Harvinaisen sairauden asema mediassa

Koska media on keskeinen väline merkitysten tuottamisessa ja jakamisessa, eri ihmisryhmiin kohdistuvat representaatiot ovat harvoin täysin neutraaleja. Medialla on valta määrittää, miten ihmiset jäsentävät todellisuuttaan ja millaisina tietyt ilmiöt – kuten sairaus, terveys ja poikkeavuus – nähdään, ymmärretään ja mitä merkityksiä niihin liitetään. Mediaa hyödynnetäänkin laajasti terveyteen liittyvässä neuvonta- ja valistustyössä (Varjakoski 2025). Harvinaisemmat sairaudet eivät kuitenkaan välttämättä saa uutismedian kautta näkyvyyttä, ellei kyse ole jostain poikkeavasta tapauksesta³.

Narkolepsian kaltaiset harvinaiset ja näkymättömät sairaudet ovat siis erityisen riippuvaisia siitä, millaisia mielikuvia ja käsityksiä media niistä välittää julkisesti. Erityisesti fiktiivisen ja viihteellisen median tuottamat esitystavat voivat muodostaa enemmistölle yleisöstä lähes ainoan referenssipisteen sairaudesta. Mikäli nämä esitykset vahvistavat virheellisiä tai yksinkertaistavia oletuksia, niillä voi olla suora vaikutus sairastavien elämänlaatuun: Tutkimuksissa on todettu, että negatiivinen suhtautuminen, yleinen tietämättömyys ja

³ Suomessa narkolepsian tunnettavuus lisääntyi huomattavasti vuoden 2010 jälkeen, kun kävi ilmi, että suuri joukko erityisesti lapsia sairastui narkolepsiaan H1N1-influenssaan tarkoitettun Pandemrix-rokotteen seurauksena (Partinen, et al. 2018).

ymmärryksen puute sairaudesta heikentävät narkoleptikoiden elämänlaatua (Varallo, et al. 2022, 1770).

Yhdysvaltalainen unihäiriöihin keskittynyt järjestö Project Sleep ja Hollywood, Health & Society -ohjelma (USC Norman Lear Center) ovat vuonna 2024 käynnistäneet Hollywood & Sleep Initiative -hankkeen siksi, että unihäiriöitä koskevat esitystavat viihdemediassa ovat toistuvasti epätarkkoja, liioiteltuja tai koomisia. Hankkeen tavoitteena on tarjota neuvontaa, jotta unihäiriöihin liittyvät esitykset olisivat viihteellisessä mediassa paikkansapitävämpiä.

1.3 Tutkimusongelmasta tutkimuskysymykseen

Narkolepsian representaatio fiktiivisessä viihdemediassa painottuu usein äkillisiin nukahtamiskohtauksiin epätavallisissa tilanteissa. Harvoin erotellaan, onko kyse nukahtamis- vai katapleksiakohtauksesta. Populaarikulttuurissa vaikuttaa myös olevan oletus, että narkoleptikko nukahtaa ja nukkuu missä ja milloin tahansa. Todellisuudessa tämä ei kuitenkaan ole niin yleistä: useimmiten nukahtaminen tapahtuu passiivisen toiminnan aikana (Sarkanen 2024). Hyvän yönunen, lääkehoidon ja lyhyiden päiväunien avulla äkillisiä nukahtamisia voidaan yleensä ehkäistä.

Julkisella paikalla nukkumista tai nukahtelemista saatetaan pitää laiskuuden, heikkouden, lapsenomaisuuden tai epäkunnioittavuuden merkinä. Kun viihdemia esittää narkolepsian juuri tällaisilla tavoilla ja tekee oireista toistuvasti myös huumorin kohteen, se voi vahvistaa stereotypisoivia käsityksiä sairaudesta. Tämä voi altistaa narkolepsian kielteisille ja tuomitseville tulkinnoille.

Kun narkolepsia esitetään vain tiettyjen näkyvien ja stigmatisoivien oireiden kautta, muodostuu siitä stereotyyppinen ja kaventunut kuva. Tällöin jää huomiotta miten paljon sairaus vaikuttaa sairastavien arkeen. Arki on usein jatkuvaa väsymyksen hallintaa ja sopivien lääkitysten säätelyä. Myös REM-unen painotteisuuden mukanaan tuomat painajaiset, unihalvaukset ja harha-aistimukset voivat olla kokemuksina raskaita. Muita esimerkkejä mahdollisista haasteista voivat olla keskittymisen ja toiminnanohjauksen ongelmat, joiden vaikutus voi näkyä erityisesti opiskelu- ja työelämässä.

Näiden huomioiden pohjalta muodostan tutkimuskysymykseni: Minkälainen representaatio narkolepsiasta muodostuu valitsemassani fiktiivisessä ja viihteellisessä media-aineistossa? Millaisia harhaanjohtavia, stereotypisoivia, humoristisia tai vertauskuvallisia piirteitä representaatioissa ilmenee?

1.4 Aineistot ja tutkimusmenetelmä

Ensimmäisenä aineistona analysoin *Matkalla Idahoon (My Own Private Idaho, USA 1991)* elokuvaa, joka kertoo narkolepsiaa sairastavan Miken (River Phoenix) ja hänen ystävänsä Scottin (Keanu Reeves) elämästä aikuistumisen kynnyksellä. Molemmat tekevät seksityötä ja etsivät elämänsä suuntaa Yhdysvaltojen luoteisosissa. Narkolepsia toimii kertomuksessa keskeisenä vertauskuvallisena ja narratiivisena tehokeinona rakentamassa käsitystä päähenkilön identiteetistä. Hyödynnän lisäksi elokuvan pääroolien näyttelijöiden haastattelua selvittääkseni, miten narkolepsiasta keskustellaan.

Toisena aineistona toimii *Simpsonit (The Simpsons, USA 1989-)* -televisiosarjan *Nainen Unesta* -jakso (*Every Man's Dream, USA 2015*). *Simpsonit* on yhdysvaltalainen, kansainvälisesti tunnettu ja palkittu satiirinen animaatio- ja sitcom-sarja, josta on julkaistu yli 30 tuotantokautta. *Nainen Unesta* on sarjan 27. tuotantokauden ensimmäinen jakso ja siinä Homer Simpsonille diagnosoidaan narkolepsia, mikä käynnistää juonenkulun liittyen hänen ja hänen vaimonsa Marge Simpsonin aviokriisiin. Jakson lisäksi tarkastelen Project Sleep -järjestön toteuttamaa videohaastattelua, jossa järjestön perustaja Julie Flygare keskustelee Simpsonien vastaavan tuottajan Al Jeanin kanssa narkolepsian roolista kyseisessä jaksossa.

Käytän tutkimusmenetelmänä Stuart Hallin representaatioanalyysia ja lähilukua. Näiden menetelmien avulla keskityn aineistojen keskeisiin kohtauksiin ja niiden tuottamiin merkityksiin, joiden pohjalta narkolepsian representaatiota voidaan tarkastella suhteessa tutkimuskysymykseeni. Seuraavassa luvussa esittelen tutkielmalle oleelliset teoriat ja käsitteet.

2 Teoreettinen viitekehys ja käsitteet

2.1 Representaatio ja stereotypia

Teoreettisesti pohjaan analyysini Stuart Hallin teoriaan representaatiosta ja stereotypioista. Representaatiolla tarkoitetaan jonkin esittämistä, tai tarkemmin ottaen uudelleen esittämistä, englanninkielisestä termistä suoraan käännettyssä merkityksessä. Hallin konstruktionistisen lähestymistavan mukaan representaatio on merkitysten tuottamisen prosessi, jossa kielen ja kulttuuristen symbolien avulla rakennetaan käsityksiä todellisuudesta. Representaatiot eivät siis varsinaisesti esitä tai peilaa oikeaa todellisuutta, vaan rakentavat, muovaavat ja luovat merkityksiä aktiivisesti (Hall 2025 [1997], 21). Tämän vuoksi representaatio on aina sidoksissa valtaan ja kulttuuriin tulkintakehyksiin (Hall 2025 [1997], 24).

Stereotypia puolestaan on yksi representaation muoto, joka yksinkertaistaa, yleistää, jähmettää kohteensa merkityksiä ja voi toistaa valtasuhteita (Hall 2002 [1997], 190). Sairauksien representaatiot mediassa voivat olla ongelmallisia, jos ne ylläpitävät jotain haitallista stereotypiaa.

Hyödynnän myös Richard Dyerin (1999) huomioita stereotypioista fiktiossa. Dyerin mukaan stereotypiat tarjoavat nopean ja helposti tunnistettavan oikotien todellisuuteen, mutta samalla ne kuitenkin yksinkertaistavat monimutkaisia ilmiöitä. Stereotypioita voidaan ymmärtää oikein vain suhteuttamalla ne siihen sosiaaliseen rakenteeseen, jossa ne tuotetaan: narkolepsian kohdalla tämä tarkoittaa, että sen stereotyyppiset kuvaukset rakentuvat suhteessa normatiiviseen käsitykseen terveydestä, toimintakyvystä ja unikäyttäytymisestä.

Dyer huomauttaa myös, miten stereotypiat tekevät ”näkyvästä näkymätöntä” siinä mielessä, että ne esittävät kohteensa poikkeavana ja rajattuna kategoriaksi, vaikka todellisuudessa sosiaaliset kategoriat ovat joustavia ja päällekkäisiä. Fiktiossa stereotyyppiset hahmot ovatkin usein joustamattomia ja ne pakotetaan palvelemaan ennalta määrättyä narratiivia, vastakohtana niin sanottuun sosiaaliseen tyyppiin, joka taipuu puolestaan moneen rooliin.

2.2 Huumori ja vertauskuvallisuus

Tukeakseni hypoteesiani ja havaintojani siitä, miten narkolepsiaan suhtaudutaan populaarikulttuurissa usein humoristisesti, hyödynnän Jerry Palmerin (1994) teoriaa huumorin onnistumisesta ja loukkaavuudesta. Palmerin mukaan huumori edellyttää aina sosiaalista lupaa: se muuttuu sellaiseksi vasta, kun sekä kertoja että ainakin osa yleisöstä tunnustavat sen

humoristiseksi teoksi (1994, 168–169). Jotta huumori onnistuu, tarvitsee sen olla ymmärrettävää (*comprehension*): huumori vaatii yhteistä jaettua tietopohjaa ja kulttuuristen viittausten hallintaa (1994, 149). Toiseksi sen on onnistuttava performatiivisesti (*performative adequacy*), sillä sen ajoitus, tyyli ja tilanne vaikuttavat siihen, tunnistetaanko ilmaus vitsiksi.

Kolmantena tekijänä on vitsin mahdollinen loukkaavuus: Yleisön on mahdollista hylätä vitsi, jos se koetaan sopimattomana ja loukkaavana. Huumorin loukkaavuus muodostuu myös kolmesta tekijästä, eli vitsin rakenteesta, osapuolten välisestä suhteesta sekä tilanteen luonteesta (1994, 164). Tämä yhdistyy selkeästi valta-asetelmien vaikutukseen, sillä enemmistöllä on usein valta määrittää vitsi vitsiksi, vaikka se koettaisiinkin vähemmistön puolesta loukkaavaksi.

Lyhyesti sanottuna, huumorin onnistuminen on aina sosiaalisesta luvasta riippuvaista ja kontekstisidonnaista. Sen kautta voidaan sekä vahvistaa että haastaa olemassa olevia valtasuhteita. Tämä yhdistyy laajempaan yhteiskunnalliseen kysymykseen siitä, kenen kustannuksella on sallittua tehdä huumoria. Huumori voidaankin tätä kautta ymmärtää yhtenä representaation muotona, jolla on kyky aktiivisesti tuottaa merkityksiä sekä myös luoda ja vahvistaa stereotypioita.

Neljäntenä teoriana käytän Susan Sontagin klassikkoteosta *Sairaus vertauskuvana* (engl. *Illness As A Metaphor*, 2010 [1978; 1989]), jonka mukaan sairaudet eivät ole ainoastaan biologisia ilmiöitä. Sontagin mukaan ne ovat mahdollisesti myös kulttuurisesti latautuneita vertauskuvia, joiden kautta yhteiskunta heijastaa pelkojaan, moraalisia käsityksiään ja valtasuhteitaan. Keskityn erityisesti huomioimaan vertauskuvallisuuden käyttöä sairauden psykologisoimisessa, eli selittämässä sitä luonteen tai mielen kautta. Fiktiivisissä esityksissä sairaus toimii usein narratiivisena ja symbolisena välineenä, mikä voi altistaa sen hyvin herkästi stereotyyppisille ja vääristäville tulkinnoille. Tällaiset esitykset osallistuvat myös representaatioiden merkityksen tuottamiseen ja ylläpitävään käsityksiä siitä, millaisena tietty sairaus kulttuurisesti ymmärretään.

3 Analyysi

3.1 Matkalla Idahoon (1991)

Käyn elokuvasta läpi kronologisesti vain ne kohtaukset, jotka ovat narkolepsian representaation kannalta oleelliset. Olen jakanut nämä kohtaukset alku- ja loppupuolen kohtauksiin. Kommentoin kohtauksien yhteydessä minkälaisena ja millä tavalla narkolepsia niissä representoidaan. Lähilukemisen jälkeen esittelen Interview Magazine -lehden (11/1991) River Phoenixin ja Keanu Reevesin haastattelun, josta nostan esille maininnat narkolepsiasta.

3.1.1 Alkupuolen kohtaukset

Elokuva alkaa still-kuvalla englanninkielisen sanakirjan sivusta, jossa näkyvät sanat *narcissus/narcissi*, *narco*, *narcolepsy*, *narcoleptic*, *narcosis* ja *narcotic* selityksineen. *Narcolepsy* on valaistu hämärältä sivulta muiden sanojen keskeltä, mikä jo ennen hahmojen esiintymistä tarjoaa katsojalle tulkintakehyksen Miken poikkeavalle käytökselle. Sanojen *narcolepsy* ja *narcoleptic* selitykset — ”a condition characterized by brief attacks of deep sleep” ja ”one who is subject to attacks of narcolepsy” — rinnastuvat sanan *epilepsy* määritelmiin ja korostavat kreikankielisen *lepsis* (*attack*) -päätteen merkitystä, eli sairauskohtausta.

Kohtauksessa esiin tulevat myös narco-etuliitteen muut merkitykset: kreikan *narkē* viittaa turtumiseen (*numbness*), *narco* nukutuslääkkeisiin ja slangissa huumeriippuvuuteen (*narc*, suomen kielen slangissa narkkari, joka tulee narkomaani-sanasta). *Narcosis* puolestaan tarkoittaa narkoosia, eli nukutusta tai virallisemmin anestesiaa. Näin kohtaus liittää narkolepsiaan vertauskuvallisesti turtumuksen kautta myös päihtyneisyyden ja tiedostamattomuuden teemoja. Elokuvassa tämä sanasto heijastuu siihen, miten Miken narkolepsia kuvataan: passiivisuutena, poissaolevuutena ja todellisuudesta etäännyksenä sekä toisaalta myös yhteytenä yhteiskunnalliseen marginaalisuuteen ja päihteiden käyttöön.

Mike, parikymppinen vaalea ja hoikkarakenteinen mies, seisoo asfalttitiellä (00:03:20), jonka molemmat suunnat jatkuvat pitkälle horisonttiin peltojen ympäröiminä. Hän katsoo sinistä, hieman pilvistä taivasta yllään farkkutakki ja tummansininen pipo. Selässään hän kantaa suurta mustaa kassia. Mike alkaa räpsytellä silmiään toistuvasti, ja kuvakulma siirtyy hänen nykiviini sormiinsa. Hän pudottaa kassinsa maahan ja asettuu vähitellen sen päälle pitkälleen, samalla kun myös hänen jalkansa nykivät. Kuva siirtyy pilviseen taivaaseen ja kaukana

siintävään lumiseen vuoreen. Tämän jälkeen kuvassa näkyvät naisen kasvot (Vana O'Brien), Miken pään levätessä tämän sylissä. Naisen ääni toistelee: ”Älä murehdi. Kaikki järjestyy kyllä. Minä tiedän. Kaikki on hyvin.” Nainen silittää Miken hiuksia jatkaen: ”Tiedän, että olet pahoillasi. Tiedän.” Kuva siirtyy pellolla sijaitsevaan, hieman maaleiltaan kuluneeseen taloon, jonka voi päätellä symboloivan Miken lapsuudenkotia.

Samankaltainen sairauskohtaus toistuu, kun Mike odottaa vuoroaan ylittää katua liikennevaloissa (00:07:40). Hän huomaa kadun vastakkaisella puolella naisen, jonka hiusten leikkaus muistuttaa hänen muistikuviansa naisen — eli äitinsä — hiustyylillä. Miken silmät alkavat painua kiinni, ja kuva siirtyy samaan muistoon äidistä, joka nähtiin jo aiemmassa kohtauksessa. Myös tällä kertaa ääni toistelee: ”Älä murehdi. Kaikki järjestyy kyllä.” Taustalla — tai Miken mielessä — kuuluu ukkosen jyrinää ja pilvet tummuvat. Ihmisten lähtiessä ylittämään suojatietä Mike kamppailee pitääkseen silmänsä auki ja tulee samalla ohikulkijoiden hennosti tönäisemäksi.

Nämä kohtaukset havainnollistavat, miten Van Sant (ohjaaja) sekoittaa Miken sisäisen ja ulkoisen tilan sekä unen, muiston ja todellisuuden rajoja. Narkolepsia visualisoidaan affektiiviseksi kokemukseksi, joka tarjoaa katsojalle ikkunan Miken sisäiseen maailmaan. Kohtaukset toimivat myös esimerkkeinä siitä, miten narkoleptiset sairauskohtaukset symboloivat Miken riippuvuutta, eroahdistusta ja hysteriaa suhteessa äitiinsä (Aitken & Lukinbeal 1997, 432).

Muutaman kohtauksen jälkeen Scott ja Gary (Rodney Harvey) kantavat Miken ulos Alena-nimisen naisen (Grace Zabriskie) talosta (00:14:20–00:17:20), jossa he ovat olleet vierailmassa seksityönsä merkeissä. Aiemmassa kohtauksessa, kun Mike ja Alena olivat riisuutumassa, Mike sai sairauskohtauksen, kun hänen mielessään välähti kuva hänen äidistään. Tämä mielensisäinen välähdys viittaa siihen, että tilanteen tunnekuormitus ja heränneen muiston tai ajatuksen aiheuttama tunne, laukaisevat Miken narkoleptisen sairauskohtauksen. On mahdollista, että innostus tai kiihottuminen voi laukaista katapleksiakohtauksen⁴. Tässä tapauksessa kyseinen ärsyke voisi todellisuudessa toimia nimenomaan katapleksiakohtauksen laukaisijana.

Ulkona pimeällä kadunvarrella Scott ja Gary asettavat Miken nojaamaan lyhtypylvääseen.

⁴ Katapleksiakohtausten esiintyminen ja vahvuus on hyvin yksilöllistä ja usein hallittavissa sopivilla lääkityksillä.

Scott: ”Hän tekee aina näin. Ihmettelen, miten hän voi elää näin.”

Gary: ”Miten tiedämme, että hän on ok?”

Scott: ”No, hän ei ole ainakaan kuollut. Kuuntele.”

Gary kumartuu kuuntelemaan Miken sydämen sykettä. Scott jatkaa: ”Hän ei ole kuollut. Hän on vain tajuton. Se on sairaus.”

Gary: ”Hän todella säikäytti sen naisen. Mikä sen aiheuttaa? Seksi?”

Scott vastaa: ”Narkolepsialääkärit sanovat, että sen aiheuttavat tietyt kemialliset reaktiot aivoissa. Tulee stressaavissa tilanteissa.”

Gary: ”No, mihin aiomme viedä hänet? Ei me voida vaan jättää häntä tähän.”

Scott raahaa Miken syrjempään pois autotieltä. Hän puhuu Mikelle kuin tämä kuulisi, pyytäen tätä tulemaan kaupunkiin herättyään ja todeten samalla, että tämän on turvallisempaa nukkua ulkona omakotitaloalueella kuin kaupungissa. Scott jatkaa avautumistaan omasta isäsuhteestaan, ja tämän puheen yhteydessä näytetään kuvaa Miken unimaailmasta. Kohtaus antaa ymmärtää, että Miken uneen heijastuvat samankaltaiset epävarmuudet aikuistumisesta⁵ ja miehisyydestä kuin Scottilla, vaikkakin eri lähtökohdista. Scott riisuu takkinsa ja asettaa sen Miken ylle lämmikkeeksi ennen kuin poistuu taksilla Garyn kanssa, jättäen Miken nukkumaan nurmikolle pensaiden taakse.

Vaikuttaa siltä, että kyseinen sairauskohtaus olisi alkanut kataplektisesti ja jatkunut nukahtamiskohtauksena. Sairauskohtaukset on siis sekoitettu todennäköisesti toisiinsa, mikä osoittaa tekijöiden perehtymättömyyttä narkolepsian todelliseen oirekuvaan. Lisäksi se, miten Scott raahaa nukkuvaa Mikea, voi luoda katsojalle oletuksen, että nukahtamiskohtauksen aikana narkoleptikkaa olisi täysin mahdotonta herättää. Myös toteamus, että Mike olisi tajuton (*passed out*), on harhaanjohtava: narkoleptikko ei menetä tajuntaansa nukahtamiskohtauksen aikana, ja katapleksiassa kyse on lihasjänteyden äkillisestä, mutta ohimenevästä menetyksestä – eikä koskaan tajuttomuudesta (Partinen et al. 2018).

Scottin päätös jättää Mike yksin koko yöksi on myös kyseenalainen: Jos kyseessä olisi nukahtamiskohtaus, Mike olisi todennäköisesti jo herännyt siihen, miten Scott ja Gary häntä raahasivat. Toisaalta, vaikka hän olisi kuitenkin jatkanut nukkumista, olisi todennäköistä, että hän ei kuitenkaan nukkuisi yhtäjaksoisesti aamuun asti narkolepsialle tyypillisen katkonaisen

⁵ Aitken ja Lukinbeal (1997, 442) mainitsevat elokuvan narkolepsian kuvauksesta, että sillä olisi yhteys elämän käännekohtiin, kuten lapsuudenkotoa lähtemiseen ja silloin kun kyseessä on voimakkaita itsenäistymiseen liittyviä tunteita.

yöunen takia. Katapleksiakohtaus puolestaan ei kestä yleensä pitkään, vaan noin muutamasta sekunnista 30 sekuntiin ja yleensä aina alle 2 minuuttia (Partinen & Partinen 2021).

Hallin representaatioteorian näkökulmasta kohtaaminen tuottaa toisaalta merkityksiä narkolepsiasta, mutta myös merkityksiä Miken identiteetistä. Kohtaaminen esimerkiksi infantilisoii hänen hahmonsensa: Mike esitetään enemmän poikana kuin aikuisena miehenä, oltuaan sairauskohtauksensa vuoksi kykenemätön seksuaaliseen aktiiniin ja ajautui tilaan, jossa hänen ystävänsä joutuivat ottamaan hänestä vastuun. Representaatio luo näin käsityksen, jossa narkolepsiaa sairastava näyttää haavoittuvana ja kykenemättömänä hallitsemaan omaa tilannettaan ja narkolepsiaa sairautena, joka vie toimijuuden ja altistaa yksilön erityisen riippuvaiseksi toisista.

Myöhemmin Mike ja Scott istuvat pöydän ääressä kahvilassa (00:21:59). Mike esittää Scottille kysymyksen: ”Joten, kuinka paljon tienaat minulla, kun minä nukun?” viitaten siihen, että edeltävässä kohtauksessa hän oli herännyt Portlandissa Scottin sylissä ja kuullut tullessaan sinne lähes tuntemattoman Hans-nimisen miehen (Udo Kier) kyydissä – miehen, jonka kyydistä hän oli aiemmin itse kieltäytynyt ennen nukahtamiskohtaustaan. ”Vain kyyti, Mike. En mä mitään (rahaa) tee”, Scott vastaa. Hän vielä tarkentaa ymmärsikö Miken kysymyksen oikein: ”Mitä, ajatteletko että myyn kehoasi, kun nukut? Ei, Mike, oon sun puolella.” Kohtaaminen paljastaa, että Mike pitää lähes oletuksena mahdollisuutta tulla hyväksikäytetyksi silloin, kun hän on puolustuskyvytön sairauskohtauksensa aikana. Tämä voidaan tulkita psykologisoivaksi merkiksi siitä, että narkolepsiaa sairastavan oma identiteettikokemus voi muovautua sairauden tuomien rajoitteiden ja haavoittuvuuden kautta.

3.1.2 Loppupuolen kohtaamiset

Mike ja Scott ovat matkalla tapaamaan Miken veljeä. Mike herää jälleen asfaltilta ja nousee ylös edessään Scott, joka kiroaa miten heidän moponsa ei lähde käyntiin ja heidän takaansa on lähestymässä poliisiauto (00:55:28). Scott vitsailee sarkastisesti tilanteen vakavuudesta ja saa Miken juoksemaan tilanteesta karkuun viereiselle pellolle. Scott kuitenkin hoitaa tilanteen vakuuttavasti. Poliisiin lähdettyä Scott löytää Miken pellolta vatsalleen nukahtaneena.

Scott kantaa sylissään veltoa Mikea asuntovaunun ovelle (00:56:38). Kohtauksesta ei selviä, onko Mike ollut unessa koko ajomatkan ajan. Sisälle päästyään Mike istuu lysähtäneenä nojatuolissa, kun hänen veljensä (James Russo) näyttää valokuvaa hänestä ja heidän äidistään.

Veli kertoo heidän käyneen tuolloin ”instituutiossa”, koska siellä ajateltiin, että Miken äiti ei ollut turvallinen. Samalla hän kuitenkin korostaa, että he kolme olivat perhe.

Scottin poistuttua vessaan Mike vaikuttaa saaneen sairauskohtauksen nojatuolissa: hänen silmänsä ovat sulkeutuneet ja liikkuvat luomien alla. Tämän kohtauksen yhteydessä ei kuitenkaan näytetä Miken mielensisäisiä unikuvia. Scott kuulee vessasta, kuinka Miken veli alkaa huutaa tälle aggressiivisesti: ”Älä ala syöttää mulle paskaa! En halua kuulla sun paskapuheita! Älä puhu mulle tolla tavalla!”, Miken samalla toistelllessa hänen nimeään: ”Dick, Dick” (00:58:36). Dickin näytetään käyvän käsiksi Mikeen. Tilanne laukaisee tälle katapleksialta vaikuttavan sairauskohtauksen. Mike jää selälleen nojatuolia vasten, silmät luomien alla liikkuen, kasvot ja kädet nykien, kykenemättömänä liikkumaan. Scott palaa vaivaantuneesti huoneeseen, ja Dick vakuuttelee hänelle Miken olevan kunnossa ja näin tapahtuvan aina, kun he ovat yhdessä.

Kyseinen sairauskohtaus on yllättävän todenmukaiselta vaikuttava, sillä kataplexiakohtauksen aiheuttaa voimakas tunnereaktio, jonka kyseisessä tilanteessa Miken hahmon voisi olettaa saavan, tullessaan veljensä kaltoinkohdeksi verbaalisesti ja fyysisesti. Kohtaus korostaa jälleen Miken sairauskohtauksen aiheuttamaa puolustuskyvyttömyyttä ja perinteisten maskuliinisuuteen yhdistettävien piirteiden puutetta.

Aikeissaan löytää Miken äiti, Mike ja Scott päätyvät lähtemään Italiaan. Mike havahtuu hereille makuuasennosta kädet puuskassa, punainen takki päällään kiviseltä alustalta, hengityksensä höyryessä ilmassa (1:11:27). Hän siristelee silmiään ja katselee hetken ympärilleen aamuauringon osuessa hänen kasvoihinsa. Hän nousee ylös ja näkee ympärillään suihkulähdettä ympäröiviä portaita ja patsaita. Häntä ympäröi myös joukko nuoria miehiä, jotka puhuvat korostuneesti Italiaa. Mike ei vaikuta ymmärtävän puhetta, vaan hapan pois paikalta miesten huutaessa hänen peräänsä.

Scott ilmestyy paikalle ja huutaa Miken nimeä noustessaan ulos pienestä keltaisesta taksista. Mike katselee edelleen hämmentyneenä ympäristöään. Taksissa Scott selittää pyytäneensä miehiä pitämään Mikestä huolta sillä aikaa, kun hän etsi heille taksia. Kohtaus toistaa jälleen haavoittuvuuden teemaa: narkolepsian vuoksi Mike on jälleen tilanteessa, jossa hänen toimintakykynsä on heikentynyt, kun taas Scottin itsenäinen toimijuus korostaa normatiivista terveyttä, toimintakykyä ja valta-asetelmaa heidän välisessä dynamiikassaan.

Myöhemmin Mike seisoo yksin kadulla autojen huristessa taustalla. Hän nauraa itsekseen tavalla, joka vaikuttaa enemmän nauramiselta itselleen ja omalle tilanteelleen kuin reaktiolta mihinkään ulkoiseen tekijään (1:26:34). Hän alkaa osoittaa sairauskohtauksen alun merkkejä ja ryömiä seinän vierellä olevan kassinsa ja viltin luokse. Hän pistää kontatessaan kätensä maassa oleviin pullon sirpaleisiin ja tupakan tumppeihin, edelleen naurahdellen. Kohtaus leikkaa jälleen tuttuun kuvaan autiosta talosta, jonka ympärillä lehmät ammuvat ja pellot loistavat tyhjiyttään. Sairauskohtauksen esityksestä voi todeta, että nauraminen on usein tyypillisin tunnereaktio, joka voi aiheuttaa kataplexiakohtauksen. Muutoin kohtaus korostaa Miken syvenevää yksinäisyyden ja suunnattomuuden tunnetta, ottaen huomioon miten tässä kohtaa elokuvaa Scott ei ole enää kuvioissa. Vaikutelma itselleen nauramisesta tuo mieleen myös tragikoomisen tunnekokemuksen.

3.1.3 Media-aineisto

Interview Magazinen haastattelussa marraskuun numerossa vuodelta 1991, River Phoenixilta kysytään, minkälaisia haasteita hän koki näytellessään narkolepsiaa sairastavaa hahmoa. Haastattelija Paige Bowell viittaa kysymyksensä ohella myös siihen, miten aluksi nämä nukahtamiskohtaukset vaikuttivat koomisilta, mutta elokuvan edetessä ne alkoivat näyttää enemmän kivuliailta (*painful*). Phoenix vastaa, että hän pyrki vain matkimaan sitä, miten Van Sant kuvaili heidän kanssaan Portlandissa työskennelleen Jake-nimisen miehen saavan narkoleptisia sairauskohtauksiaan. Phoenix kertoo, että ei kuitenkaan koskaan henkilökohtaisesti nähnyt kyseisen miehen saavan tällaisia sairauskohtauksia.

Haastattelu jatkuu Reevesin vitsailulla: ”Luuletko, että tämä elokuva aiheuttaa narkolepsiaa? Pitäisikö vanhempien varoa lastensa puolesta?”. Phoenix vastaa: ”Korostaisin ehdottomasti, että katsojien tulisi olla hyvin tietoisia narkolepsian tarttuvuudesta.” sekä viitaten samankaltaisuuteen auringonpimennyksen kanssa: ”Jos katsot sitä liian pitkään, saatat saada sen.”⁶.

Haastattelija ja näyttelijät pitävät narkolepsiaa jossain määrin koomisena ainakin tämän keskustelun perusteella. Kiinnostavasti haastattelija kuitenkin mainitsee Phoenixin hahmon sairauskohtausten vaikuttavan nimenomaan aluksi koomisilta, mutta elokuvan edetessä kivuliailta. Tämä huomio summaa hyvin sitä, miten sairastavan todellisuus on usein

⁶ Viimeisin suomennettu puheenvuoro, joka viittaa auringonpimennykseen, tulee ymmärretyksi paremmin englanniksi: ”If you look at it too long, you might get it.”.

karumpaa, kuin se, miltä se voi näyttää ulospäin sellaiselle, joka ei tule ajatelleeksi sen kokonaisvaltaista vaikutusta sairastavan elämään. Tämä kertoo myös siitä, että sairauden koominen kuvaus ei kuitenkaan ole elokuvassa etusijalla ja se voi tarjota katsojalle tavan nähdä sairauden vakavampi puoli, vaikka oirekuvalliselta representaatioltaan se ei olisikaan tässä tapauksessa täysin todenmukainen.

Jos tilannetta pohtii Palmerin (1994) huumorin loukkaavuutta ja performatiivista luonnetta tarkastellen, kyseisessä kontekstissa narkolepsiasta vitsailulle on ollut sosiaalinen lupa. Tilanteessa olevat ovat siis hyväksyneet narkolepsian sellaiseksi aiheeksi, josta on ollut sallittua vitsailla. Palmer (1994, 164) nostaa esille Sigmund Freudin ajatuksiin perustuvan huomion, jossa todetaan, että vitsi jonkun toisen kustannuksella todennäköisesti epäonnistuu, jos yleisö koostuu kohteen läheisistä. Tämän perusteella voisi siis hypoteettisesti ajatella, että jos joku haastattelun osapuolista tai heidän läheisistään sairastaisi narkolepsiaa, vitsailu olisi voitu kokea loukkaavana. Tässäkin on kuitenkin syytä huomioida valta-asetelman ja haastattelukontekstin vaikutus siihen, kenen kokemus vitsin loukkaavuudesta olisi otettu vakavasti.

3.2 Simpsonit – Nainen Unesta (2015)

Jakso alkaa tilanteella, jossa Homer nukahtelee toistuvasti työpaikallaan Springfieldin ydinvoimalassa aiheuttaen hälytyksen, räjähdysten ja tulipalon työhuoneessaan. Seuraavassa kohtauksessa Homer on perheineen sairaalassa, ja Marge huomauttaa, kuinka paljon Homer on nukkunut viime aikoina epätavallisissakin paikoissa (00:01:10). Tohtori Hibbert ottaa Homerilta selkädinnestenäytteen, skannaa sen ja toteaa oreksiinitasojen olevan hyvin alhaiset⁷. Tämän perusteella hän diagnosoi Homerin sairastavan narkolepsiaa. Hibbert kertoo narkolepsian olevan vain unitauti ja toteaa, että sitä sairastava voi elää normaalia elämää välttämällä stressitekijöitä. Lääkäri myöntää diagnoosin ohella Homerille todistuksen, joka osoittaa hänellä olevan ”lääketieteellinen syy välttää liikarastitusta”. Marge kommentoi huolestuneena, että toivoisi Homerin käyttävän todistusta vain silloin, kun se on oikeasti tarpeellista. Homer vakuuttaa, että tuskin käyttäisi sitä koskaan. Kotona hän kuitenkin käyttää todistusta tekosyynä olla auttamasta lapsiaan ja hakemasta lääkkeitään apteekista. Tässä

⁷ Narkolepsia diagnosoidaan yleensä oireiden ja unitutkimusten perusteella, mutta tarvittaessa voidaan tehdä lisätutkimuksia kuten selkädinnestenäytteenotto, jossa oreksiinipitoisuudet mitataan (Sarkanen 2024).

vaiheessa Marge alkaa osoittaa turhautumistaan Homerin käytöstä ja heidän avioliittoaan kohtaan.

Lopulta Homerin mennessä apteekkiin ja jonon ollessa hänen mielestään liian pitkä, hän sanoo: ”Narkolepsia, vie minut pois täältä,” ja kaatuu samanaikaisesti lattialle nukkumaan (00:03:55). Myöhemmin pariterapiassa — jossa Homer nukkuu osan ajasta — Marge päätyy terapeutin ehdotuksesta ottamaan asumuseron Homerista. Kun Homer lastaa autoaan ja hyvästelee lapset, hän kysyy Margelta: ”Kaikkien niiden eron arvoisten tekojen jälkeen, joista et edes tiedä — miten voit antaa minulle hädän, kun minulla on vakava sairaus?” sekä tekstityksistä suomentamatta jätetty lisäys: ”Narkolepsia on vakava asia!”. Marge vastaa tähän: ”Ehkä, koska et ottanut sitä tarpeeksi vakavasti.”.

Narkolepsian moralisoiminen sekä sairauden vakavasti ottamisen ja ottamatta jättämisen teemat toistuvat näissä kohtauksissa. Tätä voi pitää osoituksena siitä, kuinka narkolepsian osittainen näkymättömyys voi tehdä läheisille ja sairastavalle itselleen vaikeaksi hahmottaa, onko kyse laiskuudesta ja välinpitämättömyydestä, vai todella itse narkolepsiasta. Homer kuitenkin käyttää sairauttaan pitkälti tekosyynä välttää velvollisuuksiaan. Toisaalta on olennaista huomioda, että sarjan monissa muissakin jaksoissa vammaisuutta (*disability*) käytetään usein mahdollisuutena vahvistaa narratiivia, jossa Homerin hahmolla on tyypillinen tarve laiskuuteen ja mahdollisimman vähällä pääsemiseen arjessaan (Fink 2013, 9).

Tämän jälkeen Homer muuttaa työpaikalleen asumaan. Kun hän keskustelee kollegoidensa kanssa, hänen työnantajansa Mr. Burns kävelee työhuoneen ohitse ja kysyy Homerilta, missä tämän kengät ovat, osoittaen tämän paljaita jalkoja. Homer vastaa automaattisesti ”narkolepsia” ja Mr. Burns jatkaa matkaansa anteeksi pyytäen (00:08:08). Kyseinen kohtaus osoittaa, että Homerin diagnoosin huomioonottamisella on painoarvoa työnantajan silmissä, mikä voidaan nähdä oikeuttavan tietynlaisia normeista poikkeavia järjestelyjä työpaikalla. Kyseinen kohtaus ei kuitenkaan viittaa sellaisiin järjestelyihin, mitä narkolepsian suhteen työelämässä voidaan todellisuudessa järjestää, kuten esimerkiksi mahdollisuuteen ottaa taukoja tai lepoa sovitussa tilassa.

Myöhemmin Homerille soitetaan apteekista, ja hän menee noutamaan lääkkeensä. Apteekkari Candace (Lena Dunham) kommentoi: ”Melkoinen satsi,” pitäen kädessään oransseja

pilleri- ja purkkeja. ”Amfetamiinia, katapleksialääkkeitä ja GHB:tä⁸ – eli nestemäistä ekstaasia. Älä käytä alkoholin kanssa”, hän luettelee ja vinkkaa lopuksi silmää. Homer päätyy treffeille Candacen kanssa, ja Candace heittää pillereitä heidän drinkkiensä sekaan⁹. Kävellessään kadulla he näkevät hallusinaatioita kuin olisivat psykedeelisessä päihtymystilassa. Hallusinaatiokohtauksessa Homer ottaa lisää pillereitä ja pyörii ilman paitaa nurmikolla, viitaten ekstaasin kaltaiseen päihtymykseen. Aamulla hän herää Candacen vierestä järkyttyneenä.

Kyseinen kohtaaminen on monella tapaa harhaanjohtava, vaikka siinä osoitetaan osittain lääketieteellistä tietämystä narkolepsian lääkehoidosta. Luetelluista lääkkeistä amfetamiinilla viitataan amfetamiinijohdannaisiin ja muihin päiväväsymystä ehkäiseviin stimulantteihin. Katapleksialääkkeillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi tiettyjä masennuslääkkeitä tai seuraavassa kappaleessa esiteltävää Xyremiä. Jaksossa ei kuitenkaan missään vaiheessa mainita, että Homer saisi kataplexiakohtauksia, vaikka jakson alussa viitataan oreksiinitasojen alhaisuuteen eli narkolepsian ensimmäiseen tyyppiin, jossa kataplexiaa esiintyy.

Maininta GHB:stä viittaa gammahydroksivoihappoon¹⁰, jonka natriumsuolaa eli natriumoksibaattia käytetään narkolepsian ja kataplexian hoidossa lääkevalmistenimillä Xyrem ja Xywav. Repliikki, jossa Homerin GHB-lääkitystä verrataan ”nestemäiseksi ekstaasiksi”, on ongelmallinen. *Liquid ecstasy* on katukaupassa käytetty slanginimitys (Drug Enforcement Administration 2025), joka viittaa aineen laittomaan ja hallitsemattomaan päihdekäyttöön, ei narkolepsian hoitoon tarkoitettuun, tarkasti kontrolloituun lääkehoitoon. Vaikka Xyremen vaikuttava aine (natriumoksibaatti) on kemiallisesti sama yhdiste kuin GHB, lääkkeen kontrolloitu vahvuus, puhtaus ja valvottu käyttö tekevät siitä eri asian kuin laitton GHB (UCB Biopharma SRL 2021). Xyrem ei myöskään aiheuta hallusinaatioita tai ekstaasin kaltaista euforiaa tuottavia päihtymystiloja, joita kyseisessä kohtaamisessa esitetään. Narkolepsialääkityksenä se tehoaa pääasiassa rikkonaiseen yöuneen ja muihin oireisiin, kuten kataplexiaan (Sarkanen 2024).

⁸ Alkuperäisessä englanninkielisessä repliikissä sanotaan: ”...and GHB, also known as Georgia home boy...”. Ilmaus *Georgia home boy* on yksi GHB:n Yhdysvalloissa käytetyistä slanginimityksistä (Drug Enforcement Administration 2025).

⁹ GHB on tunnettu sen käytöstä raiskaushuumeena (*date-rape drug*) (Drug Enforcement Administration 2025). Tämän yhteyden huomioon ottaen kohtaaminen voi antaa vaikutelman, että Candace huumaisi Homerin.

¹⁰ Suomessa GHB tunnetaan päihdekäytössä gammana (Päihdelinkki 2025).

Seuraavaksi Homer herää terapeutin vastaanotolta Margen vierestä ja tajuaa helpottuneena, että heidän eronsa olikin vain unta (00:17:09). Homer syyttää terapeuttia siitä, että tämä oli kehottanut heitä eroamaan, mutta terapeutti vakuuttaa, ettei ollut koskaan sellaista kehottanut. Homer lupaa ryhdistäytyä ja kuukauden kuluttua asiat vaikuttavat olevan enemmän ennallaan, eli siis narkolepsiasta huolimatta tai mitään siitä mainitsematta.

Homer kuitenkin herää jälleen, tällä kertaa baarista Candacen seurasta, joka on juuri kumauttanut hänet hereille olutpullolla (00:18:38). Homer juoksee paniikissa kotiin ja näkee Margen uuden heilan, Rogerin istuvan hänen paikallaan perheen illallispöydässä. He näyttävät onnellisilta ja Homer poistuu nyhkyttäen entisen kotinsa pihalta keskusteltuaan hetken hänen tyttärensä, Lisan kanssa.

Tällä kertaa Marge herää kotoaan sängystä, vierellään kuorsaava Homer, ja toteaa kauhistuneena kaiken olleenkin hänen unensa (00:19:58). Hän pohtii, tarkoittiko se jotakin heidän avioliittonsa kannalta. Lopulta he palaavat terapeutin vastaanotolle kuulemaan tämän mielipiteen tilanteesta. Terapeutin kertoessa ratkaisuehdotuksensa, kuva kohtauksesta piirtyy tatuointina naisen¹¹ selkään, jonka merkitykseksi nainen sanoo: ”Älä ryyppää Brooklynissä”.

Unen ja todellisuuden sekoittumista hyödynnetään kerronnallisena keinona toistuvasti, mikä hämärtää katsojan käsitystä tapahtumista ja jättää epäselväksi, tapahtuuko Homerin ja Margen ero todellisuudessa vai ainoastaan unessa – vai jonkun sarjaan kuulumattoman henkilön tatuointi-inspiraationa. Tämä unien sisäkkäisyys ja toistuvat valheelliset heräämiset ilmentävät narkolepsialle tyypillistä unen ja valveen rajojen hämärtymistä, jossa todellisuuden ja unessa koetun rajan hahmottaminen voi olla vaikeaa. Vaikka tätä ei jaksossa mainita narkolepsian oireeksi, tällainen *dream–reality confusion* (Wamsley et al. 2014) on narkolepsiapotilailla yleistä. Siksi tämän piirteen käyttäminen osana Homerin kokemusta ja jakson kerrontaa antaa esitykselle tietyllä tapaa uskottavuutta.

Kimmo Laine (2020, 334–335) kuvailee painajaisten roolia elokuvissa ja korostaa, että elokuvat voivat jättää katsojan mieleen tarkoituksellisen epäilyn siitä, oliko tarinassa uni sittenkään vain unta. Myös kyseisessä jaksossa se osuus, jonka voisi olettaa olevan unta, näyttäytyy ajoittain Homerille enemmän painajaismaisena kuin neutraalina unena. Laineen

¹¹ Naishahmo on Hannah Horvath *Girls*-komediadraamasarjasta, jota esittää ja on luonut Candace-hahmon ääninäyttelijä Lena Dunham.

mukaan erityisesti komedialliset painajaiset liittyvät usein suoraan käsillä olevaan tilanteeseen, mikä pätee myös tähän jaksoon.

3.2.1 Media-aineisto

Project Sleep -järjestön toteuttamassa videohaastattelussa ”Narcolepsy Goes to Hollywood: Part 1” (2021) Flygare – joka myös itse sairastaa narkolepsiaa (Flygare 2012) – haastattelee Simpsonien vastaavaa tuottajaa Al Jeania kyseisestä jaksosta. Jean kertoo, että sarjan pitkän tuotantohistorian vuoksi uusien aiheiden ja ideoiden keksiminen on joskus haastavaa. Idea käyttää uniin liittyviä teemoja johti siihen, että narkolepsia valittiin jakson keskeiseksi elementiksi. Jeanin mukaan vakavan aiheen käsitteleminen humoristisesti edellyttää tekijöiltään tasapainottelua. Tavoitteena on tehdä huumoria ilman, että sairaus näyttäytyisi vähemmän vakavasti otettavana. Hän ilmaisee myös toivovansa, että jakso herättäisi katsojissa ymmärrystä narkolepsiaa sairastavia kohtaan.

Flygare nostaa esiin apteekkikohtauksen, jossa narkolepsialääkkeitä luetellaan yksityiskohtaisesti, ja kysyy Jeanilta, mikä johti siihen, että kohtaus rakennettiin näin tarkaksi. Jean perustelee ratkaisua sillä, että tiedonhaku on nykyisin yksinkertaisesti helpompaa, toisin kuin *Simpsonien* alkuaikoina. Hän kuitenkin myöntää, että kuvaukset eivät siltikään ole täysin paikkansapitäviä. Flygare kommentoi myös jaksossa esiintyvää unien sisäkkäisyyttä. Hänen ymmärryksensä mukaan katsojat eivät välttämättä ymmärtäneet tai pitäneet sitä selkeänä juonen kannalta, koska se hämärsi tapahtumien todellisuuspohjaa. Flygaren mukaan tämä ratkaisu on kuitenkin poikkeuksellisen linjassa narkolepsialle tyypillisen unen ja valvetilan rajojen hämärtyamisen kanssa, kuten analyysissa totean.

4 Päätelmät, yhteenveto ja jatkotutkimus

Hypoteesini oli, että fiktiivisessä ja viihteellisessä mediassa narkolepsiaa representoidaan sairautena toistuvasti harhaanjohtavasti korostaen vain tiettyjä oireita, erityisesti nukahtamis- sekä katapleksiakohtauksia humoristisesti ja vertauskuvallisesti. Analyysi vahvisti, että sairauden oirekuva yksinkertaistetaan. Narkolepsiaa esitetään toistuvasti olevan epämääräisiä ja joskus myös liioiteltuja nukahtamiseksi tulkittuja sairauskohtauksia tai epätavallisissa paikoissa nukahtelemista.

Matkalla Idahoon rakentaa narkolepsiasta representaation, jossa sairaus yhdistetään erityisesti haavoittuvuuteen ja yhteiskunnalliseen marginaalisuuteen. *Simpsonissa* puolestaan narkolepsia liitetään laiskuuteen, epäluotettavuuteen, vastuun välttelyyn ja moraaliseen konfliktiin. Nämä representaatiot eivät siis pelkästään kuvaa narkolepsiaa, vaan tuottavat aktiivisesti käsityksiä siitä, millaisena narkolepsiaa sairastava kulttuurisesti nähdään. Nämä piirteet muodostavat jähmettyneen stereotyypin, joka kaventaa kyseisten hahmojen toimijuutta verrattuna ”normaaleina ja terveinä” esitettyihin hahmoihin (Dyer, 1999). Näiden huomioiden lisäksi myös unien näkemisen roolin vertauskuvallisuus, sekä yhteys päihtyneisyyteen näyttäytyvät epäsuorasti molemmissa aineistoissa.

Palmerin (1994) huumoriteorian kautta tarkasteltuna *Simpsonissa* narkolepsiasta tehty huumori rakentuu oletukselle yleisön ja tekijöiden jaetusta tietopohjasta, jossa narkolepsia on riittävän etäinen ja harvinainen, jotta siitä voi tehdä huumorin kohteen. Toisaalta myös sarjan genre tarjoaa kehyksen, jossa sosiaalinen lupa tehdä huumoria myös sairauksista on ikään kuin sallittu. Myös *Matkalla Idahoon* -elokuvan haastattelussa näyttelijät vitsailevat narkolepsian tarttuvuudella, mikä osoittaa, että tilanteessa on ollut sosiaalinen lupa nauraa sairaudelle.

Vertauskuvallisesti narkolepsiaa käytetään *Matkalla Idahoon* -elokuvassa psykologisoivana keinona korostaa Miken hahmon roolia ja identiteettiä: se tuo esiin ja korostaa eroahdistusta tämän äitiä kohtaan, alleviivaa yhteiskunnallista marginaalisuutta, yksinäisyyttä ja myös emotionaalista herkkyyttä, jonka sairauskohtaukset tuovat esiin. *Simpsonissa* narkolepsia puolestaan toimii vertauskuvallisena ja narratiivisena tehokeinona tukea Homerilla jo olemassa olevia taipumuksia laiskuuteen ja vastuunpakoiluun. Näin narkolepsia ladataan molemmissa tapauksissa vertauskuvallisilla merkityksillä, jotka yhdistyvät kulttuurisiin käsityksiin poikkeavuudesta ja heikkoudesta.

Palmerin (1994, 162) mukaan koominen performanssi ei aina onnistu säilyttämään koomisuuttaan historiallisten ja kulttuuristen muutosten myötä. Narkolepsian stereotypisoitu representaatio ei kuitenkaan ole vielä jäänyt vitsailun kohteena olemisesta vain vuosikymmenten takaiseksi, kuten johdannossa mainittu *Lumikki*-elokuva osoittaa. Tällaisista representaatiotavoista olisikin perusteltua luopua, sillä ne voivat lisätä narkolepsiaan kohdistuvaa stigmaa, joka voi heikentää narkolepsiaa sairastavien elämänlaatua (Varallo et al. 2022).

4.1 Jatkotutkimuksen tarve

Narkolepsian representaatiosta mediassa ei ole tehty merkittävää määrää tutkimusta, mutta sille on selkeästi tarvetta, jonka esimerkiksi johdannossa mainittu Project Sleep -järjestön hanke osoittaa. Mahdollisia vastaavia analysoitavia aineistoja on paljon, joiden avulla voisi kartoittaa esimerkiksi sitä, miten representaatiotavat ovat populaarikulttuurissa muuttuneet eri vuosikymmeninä ja miten ne kytkeytyvät isompiin yhteiskunnallisiin diskursseihin, kuten esimerkiksi medikalisaatioon eli lääketieteellistämiseen.

Siinä missä viihteellinen ja fiktiivinen media on isossa roolissa luomassa käsitystä narkolepsiasta, myös sosiaalisessa mediassa monet narkolepsiaa sairastavat tekevät aiheesta sisältöä, tehden siitä potentiaalisesti jopa ajankohtaisimman väylän saada sairaudelle totuudenmukaista näkyvyyttä. Tähän yhdistyy aiheina myös kokemusasiantuntijuus, kokemustoiminta, vertaistuki sekä potilasjärjestöjen sosiaalisen median sisällöt, joiden merkitystä representaationa voisi myös tutkia. Myös mediahistoriallisesti olisi mahdollista käyttää arkistoista (esim. Wayback Machine) löytyviä narkolepsiaa käsitteleviä blogeja, joita voisi pitää sosiaalisessa mediassa tapahtuvan kokemustoiminnallisen valistustyön ja vertaistuen esiasteena.

Lähdeluettelo

Tutkimusaineisto

Jean, Al (käsikirjoitus & ohjaus) (2015). Nainen Unesta (Every Man's Dream, USA 2015), kausi 27, jakso 1. Teoksessa James L. Brooks; Matt Groening & Sam Simon (vastaavat tuottajat), *Simpsonit (The Simpsons)*. 20th Television.

Van Sant, Gus (ohjaus) (1991). *Matkalla Idahoon (My Own Private Idaho)*, USA 1991). Fine Line Features.

Media-aineisto

James, Caryn. (2025). Will Snow White be a 'victim of its moment'? How the Disney remake became 2025's most divisive film. BBC. Viitattu 13.12.2025.

<https://www.bbc.com/culture/article/20250314-how-the-disney-remake-became-2025s-most-divisive-film-snow-white>

Powell, Paige & Sikes, Gini (2011 [1991]). "My Own Private Idaho". Interview Magazine. Viitattu 9.10.2025. <https://www.interviewmagazine.com/film/my-own-private-idaho>

Project Sleep (2021). *Narcolepsy Goes to Hollywood: Part I*. YouTube. Viitattu 9.10.2025. <https://www.youtube.com/watch?v=UsKVUtcIGSs>

Project Sleep (2025). *Snow White* –videojulkaisu. LinkedIn. Viitattu 13.12.2025.

https://www.linkedin.com/posts/project-sleep_snowwhite-activity-7312511251396337665-Rcw

Webb, Marc (ohjaus) (2025). *Lumikki (Snow White)*, USA 2025). Walt Disney Pictures.

Verkkolähteet

Drug Enforcement Administration (2025). *GHB*. Viitattu 5.12.2025.

https://www.deadiversion.usdoj.gov/drug_chem_info/ghb.pdf

Lääketieteen sanasto (2016). Katalapsia. Duodecim, Terveyskirjasto. Viitattu 11.10.2025.

<https://www.terveyskirjasto.fi/ltt01519>

Online Etymology Dictionary (s.a.). Narcolepsy. Viitattu 9.10.2025.

<https://www.etymonline.com/word/narcolepsy>

Partinen, Markku; Alakuijala, Antti; Sarkanen, Tomi & Sved, Gunilla (2018). Narkolepsian moninainen oirekuva ja käypä diagnostiikka. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*, 134(17), 1689–1698. Viitattu 9.10.2025. <https://www.duodecimlehti.fi/duo14482>

Partinen, Markku & Partinen, Eevert (2021). Narkolepsia on harvinainen liikaunisuushäiriö, jonka hoito perustuu säännöllisiin elintapoihin ja erilaisiin lääkehoitoihin (päivitetty 8.2.2024). *Terveystalo*. Viitattu 20.11.2025.

<https://www.terveystalo.com/fi/tietopaketit/narkolepsia>

Project Sleep (2025). Project Sleep’s Partnership with Hollywood, Health & Society for Accurate Sleep Disorder Depictions on TV. Viitattu 10.10.2025. <https://project-sleep.com/hollywood-sleep-initiative/>

Päihdelinkki (2025). Gamma ja lakka huume. Viitattu 5.12.2025.

<https://paihdelinkki.fi/tietopankki/pikatieto/gamma-ja-lakka-huume/>

Sarkanen, Tomi (2024). Narkolepsia. *Duodecim*, Terveyskirjasto. Viitattu 9.10.2025.

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00399>

Terveyskylä, Aivotalo (s.a.). Narkolepsian oireet. Viitattu 9.10.2025.

<https://www.terveyskyla.fi/aivotalo/aivosairaudet/narkolepsia/narkolepsian-oireet>

UCB Biopharma SRL (2021). *Xyrem: Usein kysytyt kysymykset* (v3.0) [Potilasohje, FI-P-XR-NAR-2100003]. Viitattu 10.11.2025. <https://laakeinfo.fi/documents/175702>

Tutkimuskirjallisuus

Aitken, S. C., & Lukinbeal, C. L. (1997). Disassociated Masculinities and Geographies of the Road. Teoksessa S. Cohan & I. R. Hark (toim.), *The Road Movie Book*. London: Routledge, 429–443.

Culbertson, Helena & Bruck, Dorothy (2005). Narcolepsy and Disruption to Social Functioning. *E-Journal of Applied Psychology* 1(1), 14–22.

- Dyer, Richard (1999). The Role of Stereotypes. Teoksessa Paul Marris & Sue Thornham (toim.), *Media Studies: A Reader*, 2. painos. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fink, Moritz (2013). ”People Who Look Like Things”: Representations of Disability in The Simpsons. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies* 7(3), 255–270.
- Flygare, Julie (2012). *Wide Awake and Dreaming: A Memoir of Narcolepsy*. Mill Pond Swan Publishing.
- Hall, Stuart (2002 [1997]). Toisen spektaakkeli. Teoksessa *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino, 139–222.
- Hall, S., Nixon, S., & Evans, J. (2025). *Representation: cultural representations and signifying practices*. Sage.
- Kundrat, Amanda L. & Nussbaum, Jon F. (2003). The impact of invisible illness on identity and contextual age across the life span. *Health Communication* 15(3), 331–347.
- Laine, Kimmo (2020). Painajaiset suomalaisessa elokuvassa. Teoksessa K. Koski; M. Lamberg; K. Kanerva & M. Korhonen (toim.), *Pohjoiset painajaiset: Pahojen Unien Kulttuurihistoria*. Helsinki: Gaudeamus, 334–335.
- Palmer, Jerry (1994). *Taking Humour Seriously*. Lontoo: Routledge. (Luku 12: Comprehension and Humour, 147–160; Luku 13: Performance and Offence, 161–174.)
- Salo, Paula (2025). Unihäiriöt, sairaudet ja työkyvyttömyys. Luentodia. Turun Yliopisto.
- Sontag, Susan (2010 [1978; 1989]). *Sairaus vertauskuvana & AIDS ja sen vertauskuvat*. Helsinki: LOVE Kirjat / WSOY.
- Thorpy, Michael J.; Siegel, Jerome M. & Dauvilliers, Yves (2024). REM sleep in narcolepsy. *Sleep Medicine Reviews* 77, 101976. <https://doi.org/10.1016/j.smrv.2024.101976>
- Varallo, G.; Pingani, L.; Musetti, A.; Galeazzi, G. M.; Pizza, F.; Castelnuovo, G.; Plazzi, G. & Franceschini, C. (2022). Portrayals of narcolepsy from 1980 to 2020: A descriptive analysis of stigmatizing content in newspaper articles. *Journal of Clinical Sleep Medicine* 18(7), 1769–1778. <https://doi.org/10.5664/jcsm.9966>
- Varjakoski, Hanna (2025). Mediakulttuuri, digitalisoituminen ja terveys. Luentodia. Turun Yliopisto.

Wamsley, Erin J.; Donjacour, Céline E. H. M.; Scammell, Thomas E.; Lammers, Gert Jan & Stickgold, Robert (2014). Delusional confusion of dreaming and reality in narcolepsy. *Sleep* 37(2), 419–422. <https://doi.org/10.5665/sleep.3428>